

Transhümanizmde İnsanın Bütünlüğü Sorunu

Mahsum Aytepe

<https://orcid.org/0000-0003-4471-3646>

Doç. Dr., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Bölümü, Gaziantep, Türkiye

<https://ror.org/04nvpy675>

mahsum.aytepe@gibtu.edu.tr

Atıf Bilgisi:	Aytepe, Mahsum. "Transhümanizmde İnsanın Bütünlüğü Sorunu". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 40 (Mart 2025), 389-407. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1602418 .
Makale Türü:	Araştırma Makalesi
Etik Beyan:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Kurul İzni:	Araştırma için herhangi bir etik onay veya bilgilendirilmiş onam gerekmemektedir.
Geliş Tarihi:	16 Aralık 2024
Kabul Tarihi:	19 Mart 2025
Yayın Tarihi:	28 Mart 2025
Hakem Sayısı:	Bir İç Hakem - En Az İki Dış Hakem
Değerlendirme:	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması:	Yapıldı - intihal.net
Çıkar Çatışması:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman:	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Etik Bildirim:	dergiislamiilimler@gmail.com
Lisans:	CC BY-NC 4.0

Öz: Transhümanizm bilim ve teknolojiyi kullanarak insanların fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimlerini maksimum düzeylere çıkarmayı hedefleyen felsefi ve ideolojik bir hareket olarak temayüz etmiştir. Transhümanist fikirler geniş bir alanda cereyan etse de merkezi konunun insanın doğası ve fiziksel yapısı olduğu söylenebilir. İnsanın doğasında sabit bir "öz" bulunmadığı; insan bedeninin her türlü morfolojik dönüşüme açık olduğunu ve gelecekte bambaşka bir insan (post human-trans insan) yaratmanın mümkün olduğunu kabul ettikleri dikkate alındığında, transhümanist fikirlerin bizi insanın bütünlüğü problemiyle karşı karşıya getirmesi kaçınılmaz hale gelir. Nitekim transhümanistlere yöneltilen eleştiriler, insana dair tasarımlarının insanın bütünlüğü ve geleceği açısından büyük bir tehdit oluşturduğu hususunda yoğunlaşmaktadır.

Bu çalışmada transhümanizmin, "insanın bütünlüğü problemi" olarak ifade edilen soruna yol açan görüşleri ele alınacaktır. Bu kapsamda bilinç-beyin ilişkisi ve morfolojik özgürlük konusundaki fikirlerine yer verilecektir. Bilinç-beyin ilişkisi problemi ilgili düşünceleri, transhümanistlerin insanın doğasıyla ilgili görüşlerini anlamının en açık yollarından biridir. Bilinç-beyin ilişkisi ve bu bağlamda insanın doğasıyla ilgili düşüncelerine, "açıklayıcı modeller" olarak hizmet ettiği için materyalizme ve monizme de yer verilecektir. Transhümanizmde insanın bütünlüğü sorununu anlaşılır kıldığı için morfolojik özgürlük konusu da ele alınmıştır. Morfolojik özgürlük konusu, transhümanistlerin insanın bedeni ve bedensel bütünlüğüyle ilgili görüşlerini açıkça ilan ettikleri bir tartışma zemini olmuştur. Makalede transhümanistlerin gerek bilinç-beyin gerekse morfolojik özgürlük konusundaki düşünceleri, modern bilimden ve İslam düşüncesinden hareketle kritik edilmiştir. Makalenin temel öngörüsü, transhümanizm insanın bütünlüğüyle ilgili görüşlerinin insanın psiko-ontolojik bütünlüğü, yaratılma gayesi, teknolojik yeterlilik ve İslam'ın temel değerleri testinden büyük oranda geçemediği yönündedir. Çalışmada transhümanist fikirler ve bunlara yöneltilen/yönelilebilecek eleştiriler deskriptif bir yöntemle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Transhümanizm, İnsanın Bütünlüğü, Morfolojik Özgürlük, Monizm, Materyalizm.

The Problem of Human Integrity in Transhumanism

Mahsum Aytepe

<https://orcid.org/0000-0003-4471-3646>

Assoc. Prof. Dr., Gaziantep Islamic Science and Technology University Faculty of Islamic Sciences, Department of Kalâm and History of Islamic Sects, Gaziantep, Türkiye

<https://ror.org/04nvp675>

mahsum.aytepe@gibtu.edu.tr

Citation:	Aytepe, Mahsum. "The Problem Of Human Integrity In Transhumanism". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 40 (March 2025), 389-407. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1602418 .
Article Type:	Research Article
Ethical Statement:	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Ethics committee approval:	The research does not need any ethical approvals or informed consent.
Date of submission:	16 December 2024
Date of acceptance:	19 March 2025
Date of publication:	28 March 2025
Reviewers:	One Internal & At Least Two External
Review:	Double-blind
Plagiarism checks:	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest:	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Grant Support:	No funds, grants, or other support was received.
Complaints:	dergiislamiilimler@gmail.com
License:	CC BY-NC 4.0

Abstract: Transhumanism has emerged as a philosophical and ideological movement that aims to maximise the physical, cognitive and emotional development of humans by using science and technology. Although transhumanist ideas take place in a wide range of fields, it can be said that the central issue is the nature and physical structure of human beings. Considering that they accept that there is no fixed 'essence' in human nature, that the human body is open to all kinds of morphological transformation and that it is possible to create a completely different human being (post human-trans human) in the future, it becomes inevitable that transhumanist ideas confront us with the problem of human integrity. As a matter of fact, the criticisms against transhumanists concentrate on the fact that their designs on human beings pose a great threat to the integrity and future of human beings.

In this study, the views of transhumanism that lead to the problem expressed as 'the problem of human integrity' will be discussed. In this context, its ideas on the consciousness-brain relationship and morphological freedom will be included. Their thoughts on the problem of consciousness-brain relation is one of the clearest ways to understand transhumanists' views on human nature. Materialism and monism will also be included, since they serve as 'explanatory models' for their ideas about the consciousness-brain relation and, in this context, about human nature. In transhumanism, the issue of morphological freedom is also discussed as it makes the problem of human integrity comprehensible. The issue of morphological freedom has been a discussion ground where transhumanists have openly declared their views on the human body and bodily integrity. In this study, transhumanists' ideas on both consciousness-brain and morphological freedom are criticised based on modern science and Islamic thought. The main prediction of the study is that transhumanism's views on the integrity of the human being have largely failed the test of the psycho-ontological integrity of the human being, the purpose of creation, technological competence and the fundamental values of Islam. In the study, transhumanist ideas and the criticisms that are/ may be directed against them are handled in a descriptive method.

Keywords: Theology, Transhumanism, Human Integrity, Morphological Freedom, Monism, Materialism.

Giriş

Transhümanizm biyoteknoloji, nanoteknoloji, yapay zekâ, sanal gerçeklik teknolojileri vb. yoluyla insanın süper zihne, süper bedene ve süper uzunlukta bir ömre ulaşmasını hedefleyen bir harekettir.^[1] Transhümanistler bu hedefleriyle, insanın zihinsel, duygusal ve fiziksel olarak gelişime ve evrimleşmeye açık olduğunu kabul etmiş olmaktadır. Nitekim Transhümanizm kavramını ilk kullanan Julian Huxley, evrimci bir biyologtur. Huxley, 1957 yılında yayınladığı *New Bottles For New Wine* isimli kitabında, insan türünün teknoloji yardımıyla kendini aşabileceğini ileri sürmüştür.^[2] Bu düşünce, transhümanistler tarafından günümüzde de güçlü bir şekilde savunulmaktadır. Transhümanizmin bugün en bilinen isimlerinden birisi olan Kurzweil, mevcut bedenlerimizi sürüm 1.0 olarak görmüş, teknolojinin sunacağı imkânlarla nispetle oldukça hantal ve kırılabilir bir fonksiyona sahip bu sürümün yerine sürüm 2.0'ın geleceğini öngörmüştür.^[3] Kurzweil'in tekillik (singularity) teorisi bağlamında ileri sürdüğü görüşler esas alındığında, insanlar gelecekte kaderlerini belirleyebilecek, ölümlülükleri kendi ellerinde olacak ve istedikleri kadar uzun yaşayabilecekler.

Transhümanistlerin insana dair hedeflerinin farklı bir versiyonunu, ünlü feminist transhümanist Natasha Vita-More'un insana dair kurgusunda bulmak mümkündür. Vita More'a göre biz insanlar bugüne kadar sadece biyolojik olarak insandık. Beynimiz, zihnimiz, vücudumuz sadece doğal biyolojimize dayanıyordu. Ancak, gelecekte sentetik biyoloji ve bilgisayar teknolojileriyle insan olmayı daha da geliştirebiliriz. Beynimize enjekte edeceğimiz mikroskobik robotlar (nanitler) yoluyla veya bizzat beyin hücrelerini moleküler düzeyde programlayarak insan beynini süper bilgisayara dönüştürebilir, süper zeki insanlar yaratabiliriz.^[4] Ölümüne ve içten içe çürüyen bedenimize mahkûm olmadığımızı düşünen More'a göre gelecekte insan beyni bilgisayara yüklenilecek, bu da ölümsüzlüğe giden yolda önemli bir adım olacaktır. More, gelecekte insanların, süper bilgisayara dönüşen beyinlerini sanal âlemde ve telepatik interneti kullanarak aynı anda yüzlerce hayatı yaşayabileceğini, binlerce işi yapabileceğini düşünmektedir. Bu doğrultuda ona göre gelecekte cinsel kimlikler de esneklik kazanacaktır.^[5]

İnsan bedeninin sınırlılığından ve eksikliğinden yakınan transhümanistlere göre insan bedeni, korumamız gereken özel bir şey değildir.^[6] Bostrom'a göre yetersizlikle ve hayal kırıklığıyla dolu mevcut insan vücudunu sıradan doğasından kurtarmak ve dizginleri insanın elinde olan bir evrim sürecine tabi tutmak gerekir. Tek kullanımlık insan bedeni vazgeçilebilirdir ve teknolojinin bu amaçla kullanılması zorunludur.^[7]

Transhümanistlerin yukarıda hülasasını verdiğimiz görüşlerinin insanın bütünlüğü açısından önemli kabuller barındırdığı söylenebilir. Bunları dört maddede özetlemek mümkündür.

[1] Pramod K Nayar, *Posthumanism* (Cambridge: Polity Press, 2014), 18.

[2] Julian Huxley, *New Bottles For New Wine* (London: Chatto and Windus, 1957), 17.

[3] Ray Kurzweil, *The Scientific Conquest of Death Essays on Infinite Lifespans, (Human Body Version 2.0)* (LibrosEnRed, ts.), 96. Immortality Institute - Ray Kurzweil, *The Scientific Conquest of Death: Aessays on Infinite Lifespans* (Buenos Aires: Libros En Red, 2004), 96.

[4] Kozan Demircan, "Aşkın İnsan Üstün İnsana Karşı, Kozan Demircan" (Erişim 10 Aralık 2024). Natasha Vita-More, "Aesthetics Bringing the Arts & Design into the Discussion of Transhumanism", *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*, ed. Max More, Natasha Vita-More (Wiley-Blackwell, 2013), 64.

[5] Demircan, "Aşkın İnsan Üstün İnsana Karşı".

[6] Cory Andrew Labrecque, *Religion and Transhumanism: The Unknown Future of Human Enhancement Morphological Freedom and the Rebellion against Human Bodiliness: Notes from the Roman Catholic Tradition*, ed. Calvin Mercer - Tracy J. Trothen (Santa Barbara (Calif.): Praeger, 2015), 303.

[7] Labrecque, *Religion and Transhumanism*, 304.

1. İnsan zihni, mekanik bir işleyiş çerçevesinde çalışmaktadır, metafizik bağlantılara sahip değildir.
2. İnsan salt fiziksel/bedensel bir varlıktır, insanı tanımlayan bir unsur olarak gayri maddi bir ruhtan söz edilemez.
3. Beden, sentetik maddeler tarafından devralınabilen ve çalıştırılabilen bir yapıya sahip olduğu için insan maksimum bir ömre, belki de ölümsüzlüğe ulaşabilir.
4. İnsan bedeni üzerinde her türlü değişim ve tasarruf mümkündür ve gereklidir.

Transhümanistlerin 1. ve 2. maddede özetlediğimiz kabulleri, zihin-beden problemiyle; 3. ve 4. maddedeki kabulleri ise morfolojik özgürlük problemiyle ilgilidir. Her iki problemin insan söz konusu olduğunda bulunduğu nokta, insanın bütünlüğüyle ilgili olmalarıdır. Zira zihin-beden problemi, bir yönüyle zihinle beden arasındaki ilişkiyi izah etmekle ilgiliyken diğer yönüyle zihnin ruh gibi metafizik bir cevherle ilişkisinin olup olmadığıyla ilgilidir. Yine morfolojik özgürlük problemi, bir taraftan insan bedeninin tıbbi ve teknolojik değişimlere etik açıdan ne kadar açık olabileceğiyle ilgiliyken diğer taraftan radikal fiziksel modifikasyonların insanın ontolojisini bozup bozmayacağıyla ilgilidir. Bu nedenle çalışmanın temel öngörüsü, transhümanist iddiaların insanın bütünlüğü açısından büyük riskler oluşturduğu yönündedir. Buna uygun olarak çalışmanın temel problemi, transhümanistlerin insanı bölen ve onun tabii yaşamı için tehdit oluşturma riski barındıran tasarımlarını tespit etmektir.

Bu çalışmada transhümanistlerin yoğun bir şekilde tartıştıkları zihin beden ya da ruh-beden bütünlüğü problemini kelim ilmi açısından ele alacağız. Ancak bu problem, kelim geleneğinde farklı başlıkların sahasına girmektedir. Konu bir yönüyle teorik fizikle ilgilidir. Zira teorik fiziğin bir konusu, Allah dışında her şeyi ifade eden âlemin yapısı ve âlemi oluşturan unsurların (atomların) özellikleridir. İnsanın da âlemin bir parçası olması, insanın mahiyetinin ve bunu oluşturan unsurların teorik fizik çerçevesinde tartışılmasını sağlamıştır. Ele aldığımız problem bir yönüyle bilgi teorisiyle ilgilidir. Zira bilgi teorisinde bilen öznenin ontik yapısı, insani bilginin kaynağı ve idrak güçleri tartışma konusu yapılmış, bilginin insandaki hangi yapıyla ilişkilendirileceğine yanıt aranmıştır. Yine konunun kabir azabıyla ilgili olduğu da söylenebilir. Zira insanın ontik yapısına dair tartışmalara kabir azabı konusunda da girilmiştir. Morfolojik özgürlüğe gelince, bu konunun Kelam ilmi açısından yeni bir olgu olduğu söylenebilir. Bununla birlikte morfolojik özgürlük problemini de İslam'ın, kelim ilmini de içeren temel ilkelerinden hareketle değerlendirmek mümkündür.

Transhümanizmde insanın bütünlüğü problemini, kelim ilmi açısından ele alan çalışmanın, bu ilmin insanı ve insanın bütünlüğü bağlamında ele aldığı olguları (beden, ruh, zihin, nefis vb.) nasıl değerlendirdiğini dikkate alması gerektiği açıktır. Ancak kelamcıların insanın sözü edilen çerçevedeki düşüncelerini bütünüyle ele almak, bu çalışmanın sınırlarını aşacağından daha çok mütekaddimûn ve müteahhirûn dönemi kelamının ana eğilimini yansıtan kelamcılara değinmekle yetinilecektir. Temel amaç, transhümanistlerin insanın bütünlüğü açısından problem teşkil eden fikirlerini analiz etmek olduğundan, konuyla ilgili kelami tartışmalara, transhümanistlerin yanılgılarını görmeye yardımcı olacak sonuçlara odaklanarak girilecektir.

Bugüne kadar transhümanizmi İslam düşüncesi açısından ele alan pek çok çalışma yapılmıştır.^[8] Ancak transhümanizmin insanın bütünlüğü problemiyle ilgili (bir kısmı yukarıda verilen) iddialarını, kelami açıdan ele alan müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Ele aldığımız probleme yakın temalara değinen bazı çalışmalar bulunmakta ise de bunlar, bağlam ve problem evreni

[8] Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya Transhümanizm* (İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2020). Mustafa Tekin - Muhammet Özdemir, *Transhümanizm-Posthümanizm Disiplinlerarası Bir Çalışma*. (İstanbul: Eski Yeni Yayınları, 2021). Serhat Arvas, *Dijital İşgal ve Transhümanizm* (İstanbul: Kudema Yayınları, 2022)

bakımından farklılıklar arz etmektedir. Bu çerçevede transhümanizmle ilgili çalışmaları bulunan Ahmet Dağ'ın Freedom As An Issue In The Context Of Transhumanism And Artificial Intelligence, Digitalization, And Robotics (Aidr) isimli makalesinde^[9] morfolojik özgürlük problemine değinilmiştir. Ancak bu konu, daha çok morfolojik özgürlüğün yeryüzünde nasıl bir köle-efendi düzenine yol açma riski barındırdığı düşüncesi merkeze alınarak ele alınmıştır. Seyithan Can'ın Transhümanizmin Ölümsüzlük İddiasının Kelâm İlminin Varlık Anlayışı Çerçevesinde Kritiği isimli çalışmasında^[10], transhümanist literatürdeki ölümsüzlük türlerine (biyolojik, sanal, teknolojik) genişçe yer verilmekle birlikte, konu kelimadaki kadîm-hâdis ayırımından hareketle ele alınmış, kelami antropolojiye girilmemiştir. Samet Yahya Bal ve Berat Sarıkaya'nın birlikte kaleme aldıkları Kelami Açından İnsan Fıtratı ve Bilinci Bağlamında Yapay Zekâ ve Transhümanizm isimli çalışmada da^[11] kelami tartışmalara neredeyse hiç girilmemiş, daha çok Kur'an'dan hareketle genel bir yaklaşım sergilenmiştir. Örnekleri uzatmak mümkün olsa da sonuç olarak, bilinç-beden (ya da ruh-beden) ilişkisini ve morfolojik özgürlük problemini, insanın bütünlüğü açısından ve kelim ilmini esas alarak analiz eden bir çalışmanın bulunmadığı rahatlıkla söylenebilir. Bu bakımdan çalışmanın, kelim literatürüne önemli bir katkı yapacağına inanıyorum.

Transhümanizmin insanın doğası, ruh-beden ilişkileri ve morfolojik özgürlük gibi konulardaki yaklaşımı dikkate alındığında, bu akımın felsefi dayanaklardan yoksun olmadığı anlaşılabilir. Nitekim insan türü ve bu türün geleceğiyle ilgili radikal yargılara sahip olan transhümanistler, kökleri Yunan düşüncesine kadar götürülebilecek bir fikri temel arayışına girmişlerdir. Ancak uzun bir tarihi arka plana dayandırsalar da onların daha çok Rönesans değerlerine ve Aydınlanma düşüncesine atıfta buldukları görülmektedir. Bu konunun çalışma temasını doğrudan ilgilendirmediğini hatırd tutarak onların hangi felsefi dayanaklara tutduklarını gösterecek düzeyde ve sadece modern döneme ilişkin atıflarına kısaca yer verilecektir.

1. Transhümanizmin Felsefi Arka Planı

Transhümanizm felsefi olarak Aydınlanma düşüncesine, bununla ilişkili olarak da hümanizm ve rasyonalizme dayanır. Bu çerçevede transhümanizmin Aydınlanmacı hümanizmin çağdaş bir yenilenmesi olduğu söylenebilir.^[12] Transhümanist düşünürlerden Nick Bostrom, transhümanizmi rasyonel hümanizmle özdeşleştirir ve bu fikrin öncülerinin Isaac Newton, Thomas Hobbes, John Locke, Immanuel Kant, Marquis de Condorcet gibi düşünürler olduğunu ifade eder. Ona göre transhümanizmin kökleri rasyonel hümanizmedir.^[13] Max More'a göre de transhümanizm, Aydınlanma düşüncesini savunmakta, ancak onları günümüz şartlarına göre güncellemektedir.^[14] Transhümanistler düşüncelerini Aydınlanma düşüncesine ve bu bağlamda rasyonalizm ve hümanizme dayandırsalar da özellikle insanın doğası ve gelişimi konusunda onlardan radikal bir şekilde ayrılırlar. Zira geleneksel Aydınlanma düşüncesinde insanın doğasını iyileştirmek için eğitim ve kültürel iyileştirme yollarına başvurulur, insanın bedeniyle ilgili radikal tasarımlara girilmezdi. Ancak transhümanistler insanın doğasını geliştirmek için temel biyolojik sınırları

[9] Ahmet Dağ, "Freedom as an Issue in the Context of Transhumanism and Artificial Intelligence, Digitalization, and Robotics (AIDR)", *İlahiyat Studies* 14/1 (31 Temmuz 2023), 51-84.

[10] Seyithan Can, "Transhümanizmin Ölümsüzlük İddiasının Kelâm İlminin Varlık Anlayışı Çerçevesinde Kritiği", *Kader* 20/2 (31 Aralık 2022), 605-625.

[11] Samet Yahya Bal - Berat Sarıkaya, "Kelami Açından İnsan Fıtratı ve Bilinci Bağlamında Yapay Zekâ ve Transhümanizm", *Mavi Atlas* 10/2 (28 Ekim 2022), 404-418.

[12] Robert Ranisch ve Stefan Lorenz Sorgner, "Introducing Post- and Transhumanism", *Post- and Transhumanism: An Introduction*, ed. Robert Ranisch ve Stefan Lorenz Sorgner (Frankfurt: Peter Lang Edition, 2014), 9.

[13] Bostrom Nick, "A History of Transhumanist Thought", *Journal of Evolution and Technology* 14/1 (2005), 2.

[14] Max More, "The Philosophy of Transhumanism", *The Transhumanist Reader*, ed. Max More - Natasha Vita-More (Blackwell Publishing, 2013), 42-43.

aşmayı sağlayacak tıp ve teknolojilerin doğrudan uygulanmasını teşvik ederler.^[15] Onlara göre bilim ve teknolojinin yardımıyla mevcut insan kapasitesinin çok daha ötesini ifade eden post insan (post-human) olmak mümkündür ve gereklidir. Öyle ki onlar, teknolojiye dayalı post-insanlaşma sürecinin, yeni bir tür yaratmanın kapılarını açacağını bile öngörmektedirler.^[16]

Ancak yeri gelmişken transhümanist literatürdeki post-human ile posthümanizmin büyük oranda farklı olduğunu hatırlamak gerekir. Transhümanist felsefede trans-insan, post-human imgesiyle ifade edilir. Bu düşüncede post-human, insanın teknolojinin yardımıyla ulaştığı yeni aşamayı ifade eder. Oysa felsefi bir akım olarak posthümanizm, hümanist değerleri reddeden çeşitli düşüncelerin şemsiye kavramı olarak kullanılır. Posthümanist düşünürler hümanizmin yanı sıra Aydınlanmacı değerlere, bu yüzyılda insanın yaşadığı bütün problemlerin kaynağı olduğu gerekçesiyle karşı çıkarlar.^[17] Oysa transhümanizmin hayalini kurduğu post-human aşağıda da ifade edileceği üzere felsefi olarak Aydınlanma düşüncesine bağlıdır. Bu nedenle transhümanist düşüncedeki post-human ile posthümanizm arasında paradigmatik farklılıklar söz konusudur. Bazı düşünürler bu farkı göz önünde bulundurarak posthümanizmi “felsefi” takısıyla birlikte (felsefi posthümanizm) kullanır.^[18]

Transhümanizm ile Rönesansla birlikte güçlenen düşünceler ve bu bağlamda Aydınlanmacı değerler arasında, insan merkezilik, ilerleme fikri, evrim ve liberal değerler bakımından ciddi benzerlikler bulunmaktadır. Dolayısıyla transhümanistlerin kendilerini felsefi olarak modern Batı düşüncesine dayandırmalarını tuhaf karşılamamak gerekir. Bu çerçevede asıl şaşırtıcı olan günümüzde Batılı liberal değerlerin ideologlarından sayılan Fukuyama'nın transhümanizmi insanlığı bekleyen en büyük tehlike olarak tanımlamasıdır.^[19] Zira kanaatimizce insanı bütün kutsal değerlerinden soyutlayan, ilerlemeci tarih fikrini benimseyen, biyolojik evrimi insan türünün kaçınılmaz hakikati olarak gören modern Batı düşüncesinin transhümanizm benzeri radikal hareketler doğurmaması mümkün değildir. Transhümanizm dayandığı felsefi gelenek, insan tasavvuru ve geleceğe ilişkin öngörülerini bakımından açıkça Batılı paradigma içinde yer almaktadır. Bu nedenle transhümanizme eleştirel yaklaşan Batılı düşünürlerin, bu akımın ne kadar tehlikeli olduğunu vurgulamak yerine, modern Batı düşüncesi içinde, insanlığın geleceği açısından bilmüve tehlike arz eden unsurların ne olduğunu araştırmaları beklenir.

2. Transhümanizmde İnsanın Doğası

Transhümanizmin insanın bütünlüğü açısından sorun oluşturan yaklaşımının temelinde, insanın doğasına ilişkin görüşleri yer almaktadır. Bu akımda insanın doğasının nasıl izah edildiğini anlamak için de zihin-beden ya da bilinç-beden probleminin nasıl ele alındığını tespit etmek gerekir.

Zihin-beden problemi, insanı özü itibarıyla diğer canlılardan ayıran zihinsel olguların tabiatının ve dayanağının ne olduğuyla ilgilidir. Bu bağlamda monizm ve düalizm olmak üzere iki karşıt düşünceden söz edilebilir. Monizm, zihin ve bedenin mutlak bir biçimde özdeş olduğunu öngörür. Bu tür bir monizmi benimseyen materyalizm, zihinsel fenomenlerin fiziki fenomenlerle, bilinç hallerinin belirli sinirsel fizyolojik hallerle bir ve aynı olduğu düşüncesini savunur. Maddecî zihin anlayışında zihnin veya duyumların, genel olarak beyinsel süreçlerle, merkezi sinir sistemindeki

[15] Nick Bostrom, “Transhumanist Values” *Ethical Issues for the 21st Century*, ed. Frederick Adams (Philosophical Documentation Center Press, 2003), 4.

[16] David Salinas Flores, “Transhumanism: The Big Fraud-Towards Digital Slaver”, *International Physical Medicine & Rehabilitation Journal*, 3/5 (2018), 381. Erişim Tarihi: 05.12.2024.

[17] Ranisch ve Sorgner, “Introducing Post- and Transhumanism”, 8.

[18] Francesca Ferrando, *Philosophical Posthumanism* (New York: Bloomsbury Publishing, 2019), 3.

[19] Francis Fukuyama, *Our Posthuman Future – Consequences of the Biotechnology Revolution*, (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002), 2018.

fiziko-kimyasal olaylarla bir ve aynı olduğu düşünülür.^[20] Bu yaklaşımda zihinsel olguların kaynağı insan beyni olduğu için bunu ayrıca insandan bağımsız bir varlıkla izah etmek gereksizdir. Dolayısıyla, insan doğasını ve zihinsel işlevleri bedeninin bir parçası olan beyne ve onun işleyişine bağlayan maddeci monizm, insanı bütünüyle metafizik değerlerden tecrit ederek tarif ettiği için de materyalist bir karakter edinmiştir.^[21] Düalizme göre ise zihinsel etkinliklerin kaynağı, insanda bedenden bağımsız olarak bulunan ve bedene indirgenemeyen bir cevher olan ruhtur. Beden ve ruh, birbirine indirgenemeyen iki ayrı kategori olarak insanda yer edinmişlerdir.^[22]

Materyalist monizm, yalnızca maddenin/enerjinin var olduğunu, bu nedenle görünüşte maddi olmayan her şeyin, altta yatan maddenin/enerjinin ürünü olarak görülmesi gerektiğini savunur. Buna göre, zihinsel şeyler bir anlamda yalnızca altta yatan fiziksel gerçekliğin tezahürleridir. Dolayısıyla felsefi monizmin bir biçimi olarak materyalizm açısından madde, doğadaki temel unsurdur ve başta zihinsel yönler olmak üzere her şey maddi etkileşimlerin sonuçlarıdır.^[23]

Monizm, transhümanistlerin zihin-beden problemini çözmek için başvurdukları en belirgin açıklama biçimidir. Daha açık bir ifadeyle transhümanizm zihin-beden probleminde, materyalist monizme dayanmaktadır.^[24] Transhümanistlere göre insanda ayrı bir cevher veya töz olarak ruhtan bahsedilemez. İnsanda ruh denen şey de aslında bedensel veya fiziksel beynin bir işleviyle ilişkilidir. Nitekim transhümanistler, doğüstü bir ruh olmadığına, zihnin beynin bir ürünü olduğuna ve öz farkındalığa sahip makineler üretmenin mümkün olduğunda neredeyse hemfikirdirler ve bu açıdan monisttirler.^[25]

Monizmin transhümanizm için temel bir ontolojik çerçeve oluşturduğunu düşünen More'a göre birkaç istisna dışında, transhümanistler kendilerini materyalist, fizikalist veya işlevselci olarak tanımlarlar. Bunun anlamı şudur: Düşünme ve hissetme özelliklerine sahip insan benliği, aslında fiziksel süreçlerden ibarettir. Ancak mahiyeti salt fiziksel işleyişle açıklanan benliğin ne düzeyde yapılandırılabilirliğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı transhümanistler, benliğin mevcut insanın fiziksel formuna bağlı olduğuna ve ancak mevcut insanın biyolojik bütünlüğü içinde anlaşılabilirliğine inanırken çoğu, bunun ötesine geçmekte ve bir tür işlevselciliği kabul etmektedir. İşlevselciliği kabul edenlere göre benlik, mevcut bedenin dışındaki bir takım fiziksel ortamlarda somutlaştırılabilir bir mahiyet arz eder ve bunun için insani bir biyolojik ortam zorunlu değildir. Örneğin, birinin biyolojik nöronları aynı bilişsel işlev düzeyini destekleyen sentetik parçalarla kademeli olarak değiştirilirse, aynı zihin ve kişilik, biyolojik olmayan bir alt tabakada olmasına rağmen varlığını sürdürebilir.^[26]

Görüldüğü gibi işlevselci yaklaşımda belirli bir zihinsel durum veya bilişsel sistem fiziksel bir formda somutlaşmakta, yapay olarak oluşturulmuş fiziksel formlar da zihinsel veya bilişsel

[20] Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 149.

[21] Abdul Ojochogwu, *Advancing Neutral Monism in Big History and Transhumanist Philosophy*, *The Transhumanism Handbook*, ed. Newton Lee (Switzerland: Lee, Springer, 2019), 719.

[22] M. Sait Reçber, "Düalizm, Swinburne ve Foster", *İslâmî Araştırmalar* 13/2 (2000), 203.

[23] Ojochogwu, *Advancing Neutral Monism in Big History and Transhumanist Philosophy*, *The Transhumanism Handbook*, 719.

[24] Ojochogwu, *Advancing Neutral Monism in Big History and Transhumanist Philosophy*, *The Transhumanism Handbook*, 719.

[25] James Hughes, "The Compatibility of Religious and Transhumanist Views of Metaphysics, Suffering, Virtue and Transcendence in an Enhanced Future", (ts.), 6. Anke Iman Bouzenita, "The Most Dangerous Idea?" *Islamic Deliberations on Transhumanism*, *Daru'l-Funun İlahiyat* 29/2 (2018), 206.

[26] Ojochogwu, *Advancing Neutral Monism in Big History and Transhumanist Philosophy*, *The Transhumanism Handbook*, 720. Bu hususu daha iyi anlayabilmek için bilgisayar programı örnek verilebilir. İşlevselciliğe göre, zihin karmaşık bir tür bilgisayar programına, beyin ise o programın üzerinde çalıştırıldığı ya da işletildiği bir bilgisayara ya da bilgisayar donanımına (hardware) benzetilebilir. Bir bilgisayar programı çok değişik tipte bilgisayarlarda (farklı donanımlarda) çalıştırılabilir. Aynen bunun gibi insan zihni de insan beyni kadar karmaşık ve sofistike herhangi bir makinada veya robotta çalıştırılabilir. Erdinç Sayan, "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış", *Kaygı* 19 (2012), 46.

çıktılar verebilmektedir.^[27] Bu yaklaşım, transhümanizmin baskın bir ontolojik çerçeve olarak materyalizme dayandığını göstermektedir.^[28] Transhümanistler insanın doğası problemini, bu bağlamda da zihin-beden ilişkisini materyalist monizme dayanarak açıklayabilmek için ruhun varlığını reddetmişlerdir. Materyalist monizmi, işlevselcilikle izah ederek beyni, metafizik bağlantılarından soyutlamış ve faaliyetlerini, bütünüyle biyolojik işlevlere göre yerine getiren bir organ olarak görmüşlerdir.

Bekleneceği üzere transhümanistlerin zihin-beyin ilişkisini açıklamak üzere ileri sürdükleri materyalist monizme ve işlevselciliğe pek çok eleştiri getirilmiştir. Bu eleştirilerin başında transhümanistlerin savunduğu monizmin materyalist temellere dayanmış olması gelmektedir. Zira özellikle kuantum fiziğiyle birlikte bir dizi bilim insanı, maddeye dair geleneksel tutumun değiştiğine ve artık sürdürülemeyeceğine inanmaya başladı. Ünlü Fiziksel Kimya Profesörü Lothar Schäfer'e göre materyalizm, bize dünyaya bakmanın yalnızca materyalizmle mümkün olduğunu söyleyen dilimizin beyin yıkamasıdır. Bu nedenle, tarihimizin en güçlü materyalizm formülasyonlarından ikisi olan Newton'un fiziği ve Darwin'in biyolojisinin doğanın gerçeklerinden değil, yazarlarının dilinden ilham aldığını düşünmek mümkündür.^[29] Parçacıkları bir araya getiren ve tutan bir kuvvet varsaymak için kuantum mekaniğini kullanan Max Planck, parçacıkların arkasında daha temel, bilinçli ve zeki bir zihnin varlığını kabul etmenin zorunlu olduğunu ifade etti. Benzer bir sonuca Werner Heisenberg ulaştı. Ayrıca zihnin ve bilincin kökeni henüz bilim insanları tarafından anlaşılmadığı gibi bunların materyalistlerin iddia ettiğinin aksine maddeye veya maddenin bir tezahürüne indirgenemeyeceğini savunan argümanlar gittikçe güçlenmektedir.^[30] Yine materyalizm, dünyadaki hemen hemen her şeyin fiziksel terimlerle açıklanabileceğini savunduğu için bilincin de açıklanabileceğini öngörmüştür. Ancak, şu ana kadar bu öngörülerini doğrulayacak verilere ulaşılamadığı gibi bilinçle ilgili bunu doğrulayacak hiçbir bulguya rastlanmamıştır. Hatta zihnin doğası üzerine çalışmalarıyla bilinen David Chalmers, bilincin indirgeyici açıklamanın ağından kaçtığını ve tamamen fiziksel olgulara dayalı hiçbir açıklamanın bilinçli deneyimin ortaya çıkışını açıklayamayacağını ileri sürmüştür.^[31]

John Searle'a göre de zihin, beyninkine eşdeğer bir organizasyon düzeyine sahip ve her tür donanım ortamında çalıştırılabilir bir bilgisayar programına benzeyen bir şey olamaz. Bu programın hangi donanım malzemesinde çalıştırıldığı da önemlidir. Yani, örneğin bir hidrolik ya da mekanik sistem, ne kadar karmaşık olursa olsun ve üzerinde hangi program çalıştırılırsa çalıştırılsın onda bir zihnin olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Zihin sadece beyin dokusunda mümkün olabilir.^[32] Zihni, silikon malzemeli robotlarda ve makinalarda düşünmek teknik anlamda mümkün değildir. Ona göre robotlar ve makinaların en fazla yapabileceği şey insan zihnini taklit etmektir. Sofistike bir robot aynen bir insan gibi "Canım acıyor", "Şu anda deniz kenarında olmak isterdim", "Çocuklarla konuşmak beni mutlu ediyor" gibi şeyler söyleyebilir ve bu sözlere uygun davranışlar gösterebilir. Ama bu, robotu gerçekten bizim gibi acı duyan ya da üzülen bir varlık yapmaz. Aslında robotun bütün yapabildiği, böyle zihin hallerini yaşayan bir insanın davranışlarını mükemmel bir şekilde taklit ya da simüle etmektir.^[33]

[27] More, "The Philosophy of Transhumanism", 37-38.

[28] Ojochogwu, *Advancing Neutral Monism in Big History and Transhumanist Philosophy*, *The Transhumanism Handbook*, 721.

[29] Lothar Schafer, *Infinite Potential: What Quantum Physics Reveals About How We Should Live Infinite Potential: What Quantum Physics Reveals About How We Should Live* (New York: Deepak Chopra Books, 2013), 7.

[30] Ojochogwu, *Advancing Neutral Monism in Big History and Transhumanist Philosophy*, *The Transhumanism Handbook*, 721.

[31] David J. Chalmers, *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory* (New York: Oxford University Press, 1996) S. 94. Ojochogwu, "Advancing Neutral Monism in Big History and Transhumanist Philosophy", *The Transhumanism Handbook*, 722.

[32] John R. Searle, "Minds, Brains, and Programs", *The Behavioral and Brain Sciences* 3, no. 3 (1980): 423.

[33] Sayan, "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış", 46-47.

Zihin-beden ilişkisi problemi, özü itibariyle ruh-beden ilişkisi sorununun bir devamıdır. Dolayısıyla transhümanistlerde olduğu gibi zihin ile beden arasında bir özdeşliğin olduğunu savunanlar aslında ruhun varlığını reddetmektedirler. Zira zihin-beden ilişkisi olarak önümüzde bulduğumuz problemin öncesinde ruh-beden ilişkisi problemi vardı. Ancak Aydınlanmanın öncülük ettiği pozitivist bilimin ilerlemesi, teknolojik gelişmeler ve yeni düşünce akımlarının da etkisiyle ruh olgusu göz ardı edilmiş, onun yerine insanın doğasını ifade eden merkezi nitelik olarak bilinç kavramı tercih edilmiştir. Böylece zihinsel deneyimleri bu çerçevede görmek isteyen bilim insanlarının da etkisiyle ruh metafizik bir değer olmaktan çıkarılmıştır.^[34]

Transhümanistler yukarı da ifade edildiği üzere ruhu zihne/bilince, zihni de beynin işleyişine indirgedikleri için ruhu ya doğrudan reddetmiş ya da beyne/maddeye irca etmişlerdir.^[35] Bu nedenle ruh konusunda semavi dinlerden ayrıışan transhümanistlerin bu tutumuna^[36], sadece felsefeden veya bilimsel verilerden hareketle değil dini gerekçelerden hareketle de eleştiri yöneltmek mümkündür. Müstakil bir çalışmayı gerektirecek kadar geniş olan bu husustaki eleştirileri, genel ilkeleri hatırlatmakla ele almak daha yerinde olacaktır.

3. İslam Düşüncesinde İnsanın Doğası

İslam düşüncesinde ruhun mahiyetiyle ilgili önemli tartışmaların olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte genel itibariyle ruhun, ana rahminde oluşması sırasında melek tarafından insanın bedenine üflenmesi ve ölümü anında insan bedeninden çıkarılan idrak edici ve bilici hakikat olarak tarif edilebilir. İnsanın idrak eden ve bilen varlık olabilmesi için öncelikle biyolojik canlılığa sahip kılınan bedeni yaratılır, canlı organizma teşekkül etmeye başlayınca da algılayıcı ve bilici özü buna eklenir.^[37] Elmalılı'ya göre insanları hayvanlar ve diğer canlılardan farklılaştıran esas unsurların başında ruhi farklılık gelmektedir.^[38]

Kur'an'da ilk insanın yaratılışından söz eden ayetlerde insanın topraktan yaratıldığı ifade edildikten sonra Allah'ın ona ruhundan üflediği beyan edilmiştir.^[39] Genel anlamda insan türünden söz edilen ayetlerde de Allah'ın onu bir damla sudan (sperm) yarattığı daha sonra da düzgün bir şekil verip ona ruhundan üflediği açıklanmıştır.^[40] Aşağıdaki ayetlerde de insanın yaratılma süreci, geçirdiği evreler dikkate alınarak zikredilmiştir:

“Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz; Sonra onu sağlam bir koruyakta nutfe haline getiriyoruz. Ardından nutfeyi (döllenen yumurta) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adale giydiriyoruz; nihayet onu bambaşka bir varlık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir.”^[41]

Bu ayette insanın biyolojik gelişim süreci 6 aşamaya ayrılmış, 7. Aşamada ise ‘*bambaşka bir varlık halinde inşa*’dan söz edilmiştir. Bu ifade, genellikle insana bahsedilen ruh olarak anlaşılmıştır.^[42]

[34] Hüseyin Adem Tülüce, “Zihin Felsefesi Bağlamında Ruh Kavramının Bilinç Kavramına Dönüşümü”, *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 10/20 (2023), 342.

[35] Hughes, “The Compatibility of Religious and Transhumanist Views of Metaphysics, Suffering, Virtue and Transcendence in an Enhanced Future”, 6.

[36] Bouzenita, “The Most Dangerous Idea?” *Islamic Deliberations on Transhumanism*, 206.

[37] Yusuf Şevki Yavuz, “Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”, *Ruh* (İstanbul: TDV Yayınları, 2018), 35/187.

[38] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Neşriyat, 1979), 1/408.

[39] Hicr, 15/28-30; Sâd, 38/71-72.

[40] Secde, 32/7-9.

[41] Mü'minûn, 23/12-14.

[42] Fahreddin Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb* (Akçağ Yayınları, ts.), 16/398-400.

Kur'an'ın insanın ruh-beden yapısıyla ve bunların mahiyetiyle ilgili açık bilgiler barındırması, konunun farklı şekillerde yorumlanabilmesinin önünü açmıştır. Kalam ilminde zengin bir literatürün oluşmasını sağlayan bu konuyla ilgili bütün malumatları sunmak gereksizdir. Bu konudaki tartışmalara, kelami geleneği transhümanizmden ayıran yönleri belirgin hale getirecek düzeyde girilecektir.

Kalam ilminde nefis, ruh ve beden neliğiyle ilgili sorular aslında insanın ne/kim olduğuna dönük tartışmalarla doğrudan ilgilidir. İnsanı tanımlamak ise onu mükellef kılmaya vesile sayacağımız yönleri tespit etmeyi mümkün kılar. Dolayısıyla kalam geleneğinde beden-ruh ya da beden-nefis tartışmaları bu olguları kendinden menkul değerler olarak görmek yerine dini yükümlülüğün metafizik temelini tespitle ilgilidir.

Kalam geleneğinde çok farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte nefis/insanla ilgili öne çıkan teorileri üç kategoride ele almak mümkündür. Birincisi, nefsin/insanın, “cevherlerin bir araya gelerek oluşturduğu özel toplam (cümle mahsusa)” olduğu teorisi; ikincisi, nefsin/insanın “latif cisim” olduğu teorisi; üçüncüsü, nefsin/insanın “mücerret varlık” olduğu teorisidir.^[43]

İnsanın özel toplam (cümle mahsûsa) olduğunu düşünenler daha çok mütekaddimûn dönemi bazı Mu'tezilî ve Eş'arî kalamcılardır. Mu'tezile'den Ebu'l-Hüzeyl el-Allaf'a göre insan bu görünen yeme ve içme eylemini gerçekleştiren bedendir (ceset). Hayat ise bundan farklı bir şeydir, hayat araz da olabilir cisim de. Cübbâî insanı, “canlı ve muktedir olan, kendisini diğer hayvanlardan ayıran bu özel yapı (bünye-i mahsusa) ile inşa edilen” şeklinde tanımlamıştır.^[44] İbn Fûrek'in aktardığına göre Eş'arî de buna yakın bir anlamla insanı, “bu özel yapı (bünye-i mahsûsa) ile inşa edilmiş görünür beden” olarak tarif etmiş^[45]; ruhu da “cism-i latîf” olarak açıklamıştır.^[46] Klasik Eş'arî düşüncede bu yaklaşım genel olarak benimsenmiştir. Onlar hissiyatla algılanan varlıkları cisme bağlı olarak tanımlayan dилcilerin görüşlerini kabul etmişlerdir. Bu nedenle klasik Eş'arilik'te “insanın” kelami anlamı ile lugavi anlamı birbirine özdeşdir.^[47] Özel toplam teorisini benimseyenler ruh-beden ya da nefis-beden şeklinde bir ayırım kabul etmedikleri için ruhu cisim olarak düşünmüşlerdir. Bu yaklaşımı savunanların monist ve fizikalist bir insan tasavvuru benimsedikleri söylenebilir. Ancak böyle düşünenlerin ruhu cisim olarak tarif etmelerini baz alarak, onların ruhu duyularla algılanabilen bir şey olarak anladıkları sonucuna ulaşamaz. Zira onlara göre buradaki cisim, insanı diğer varlıklardan ayırmaya yarayacak düzeyde farklılık arz eden bir cisimdir.

İnsanın latif bir cisim olduğunu düşünenlerin başında Nazzâm gelmektedir. Nazzâm insanı ruhla açıklamıştır. Ruh ise cesetle iç içe geçmiş olan hayattır. Ruh, çeşitlilik arz etmeyen, zıddı olmayan tek bir cevherdir.^[48] Bilincin, idrakin, iradenin ve kudretin gerçek öznesi ruhtur. Ancak bu teoride ruh ile beden arasında kurulun tedâhül ilişkisi, fiziksel bir ilişki şeklinde tasvir edilmiştir. Bu ilişki sebebiyle beden mekânı ile ruhun mekânı bir ve aynıdır. Ruh bir bütün olarak bedenle aynı mekânı paylaştığı için onu hareket ettirebilir ve duysal idrakleri gerçekleştirebilir.^[49] Benzer bir görüşü Ebû Zeyd ed-Debûsî savunmuştur. Debûsî insanın ruh, nefis ve beden olmak

[43] Muhammet Taha Koca, *Seyyid Şerîf Cürcânî'de Nefsin Mahiyeti Ve Bilgi Teorisi* (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kalam Bilim Dalı, Doktora, 2023), 22.

[44] Ebü'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbar b. Ahmed b. Abdülcebbar Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl, XI, et-Teklif*, nşr. Muhammed Ali en-Neccâr ve Abdülhalîm en-Neccâr, thk. Muhammed Ali en-Neccâr - Abdülhalîm en-Neccâr (Kâhire: ed-Dârü'l-Mısriyye li't-Tel'if ve't-Terceme, 1963), 312.

[45] Muhammed b. Hasan b. Fûrek, *Mücerred Makalât eş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, (Kahire: Mektebetü's-Sekafetü'd-Diniyye, 2005), 224.

[46] Fûrek, *Mücerred Makalât eş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, 267.

[47] Güvenç, Şensoy. “Din Felsefesi Açısından Eş'arî Gelenek-i Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi V,” *Klasik Eş'arî Antropolojisi: Beden, Hayat ve Ruh*, ed. Recep Alpyağlı, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019), 1132. Mehmet Ödemis, “Mütekaddimûn Dönemi Kelâmcılarının Ruh Anlayışının Modern Bilimde Bir Karşılığı Var mı?”, *Kader* 21/1 (30 Haziran 2023), 270-300.

[48] Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl, XI, et-Teklif*, 311.

[49] Koca, Seyyid Şerîf Cürcânî'de Nefsin Mahiyeti Ve Bilgi Teorisi, 32.

üzere üç cevherden oluştuğunu düşünmüştür.^[50] Bu ayırımda ruh, doğruyu ve hakikati, nefis ise dünyevi arzuları temsil etmektedir. Her ikisi bedene etki etmeye çalışmaktadır. Nazzâm ve Debûsî, bu görüşleriyle düalist bir yaklaşım benimsemişlerdir.

İnsanın mücerret bir varlık olduğunu ilk gündeme getirenlerden birisi, Mutezilî âlim Muammer b. Abbâd'dır. Fakat Muammer'in görüşü kelim geleneğinde etkili olmamıştır. İnsanın mücerret bir varlık olduğuna dair fikirleri en etkili olan kişilerin başında Râgıb el-İsfahânî gelmektedir. O, insan ruhunun manevî bir cevher olduğu fikrine dayalı felsefî bir ahlâk teorisi geliştirmiştir. Onun düşüncelerinden ve İbn Sînâ'nın nefis teorisinden etkilenen Gazzâlî, mücerret nefis teorisinin kabul görmesinin önünü açmıştır.^[51] Gazzâlî'ye göre ruh, suyun kaba girişi gibi bedene giren bir cisim değildir. Siyah bir cisme giren siyahlık ve alimdeki ilim gibi kalbe veya dimağa giren bir araz da değildir: Bilakis ruh, bir cevherdir araz değildir. Çünkü ruh, kendisini ve kendisini yaratanı bilir. Ruh yaratanını tanıdığı vakit kendisini de tanır. İşte bu özellikler ruhun araz olmadığına delildir. Gazzâlî'ye göre ruh, cisim de değildir. Çünkü cisim bölünmeyi kabul eder, ruh ise bölünmez.^[52]

Görüldüğü gibi kelim geleneğinde birbirinden farklı pek çok görüş ileri sürülmüştür. Ancak bu görüşlerden hiç birisi insanın mükellef olmasını sağlayan manevi yetiyi yok sayacak bir sonuca neden olmamıştır. Ruhu latif cisim olarak kabul edenler, materyalist bir fikri hiçbir şekilde benimsememişlerdir. Hâlbuki bu sonuç, genel olarak kelâmî düşüncenin yapısı ve iddialarına aykırı olduğu gibi, dinî ilimlerin kaynağı olan vahiyde de çelişmektedir. Kelâmcılar içinde ruhun cisim olduğunu düşünenlerin amacı, kâdir-i muhtâr Tanrı anlayışına zarar gelmemesidir. Onlar Tanrı'nın en özel vasfı kabul ettikleri kıdem sıfatını korumak için Tanrı dışındaki hiçbir mevcudun O'nunla aynı varlık tarzına sahip olmaması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu düşüncenin sonucu olarak da âlemdeki her şeyin cevher ve arazlardan oluştuğunu iddia etmişlerdir. Bu nedenle de Tanrı dışındaki şeyler arasındaki farklılıkları, varlık tarzı değil, varlık hâli farklılıkları olarak değerlendirmişler ve melekler gibi gaybî mevcutlar ile insan ruhunu da şeffaf cisimler kategorisine koymuşlardır.^[53]

O halde kelim ilminde, transhümanizmde olduğu gibi insan, materyalist bir çerçevede düşünülmemiştir. Bu durum, insanı manevi sorumluluklarını göz ardı edip salt maddi unsurların birleşiminden ibaret bir varlık olarak gören, fizyolojik işleyişinin de pekâlâ sentetik unsurlarla yenilenebilir/geliştirilebilir bir nitelik arz ettiğini öne süren girişimlerin kelim ilmi açısından problemlili olacağı anlamına gelir. Zira bu teşebbüste insan bedenindeki değişikliklerin ahlaki/manevi yapısına zarar vermeyeceği öngörülmektedir.

Transhümanistlerin monizme dayanan materyalist ontolojileri, sadece zihin-beden probleminde değil insan bedeniyle ilgili diğer alanlarda da radikal çıkarımlara ulaşmalarına yol açmıştır. İnsan ruhunu tamamen yadsıyan, bilinci de fizyolojik işleyişlere indirgeyen bu bakış açısının yansıdığı alanlardan biri de morfolojik özgürlük alanıdır. Transhümanistlerin insanın bütünlüğüyle ilgili düşüncelerini anlamak için ayrıca morfolojik özgürlük konusundaki görüşlerine de bakmak gerekir.

4. Transhümanizmde Morfolojik Özgürlük

Morfolojik özgürlük, transhümanizm aracılığıyla ana akım söyleme girmiştir. Morfolojik özgürlük kavramı, hem bedenin doğasında var olan esnekliği hem de daha merkezi olarak, kişinin kendi bedenini değiştirme, geliştirme ya da başkalaştırma konusunda seçim yapma konusundaki

[50] Ömer Türker, "Ebû Zeyd ed-Debûsî'de Varlık ve Bilgi İlişkisi Bakımından Ruh Meselesi", *İslam Araştırmaları Dergisi* 20 (2008), 39-58.

[51] Ömer Türker, "Kelim Geleneğinin Bilgi Teorisi İnsanın Mahiyeti," *GZT Cins*, Erişim 10 Aralık 2024.

[52] Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *İki Madnûn* (1988), Çev. Sâbit Ünal. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988), s. 90.

[53] Türker, "Ebû Zeyd ed-Debûsî'de Varlık ve Bilgi İlişkisi Bakımından Ruh Meselesi", 40.

bireysel özerkliğini ifade eder. Bireyin kendi kaderini tayin etme ve kendini gerçekleştirme yükümlülüğünün bir ifadesi olan liberal hümanist fikirlerle de desteklenen morfolojik özgürlük kavramı, bedeni, kişisel otonominin merkezine yerleştirmektedir. Bu yaklaşıma göre özgürlük sadece ifade özgürlüğü değil, aynı zamanda önemli ölçüde dönüşüm özgürlüğüdür.^[54]

More'a göre morfolojik özgürlük sayesinde bireyin kendisini dönüştürmesi bir erdem olarak görülmelidir. Bu erdem, kişinin fiziksel, entelektüel, ahlaki ve psikolojik mükemmelliğe ulaşma çabasını yansıtan ve güçlendiren bir özelliktir. Kendini dönüştürmeye bağlılık, sıradanlığa boyun eğmeyi reddetmek, kişinin potansiyelinin sınırlarını sorgulamak ve psikolojik, sosyal, fizyolojik, genetik ve nörolojik kısıtlamaları sürekli olarak aşmak için bir motivasyon içinde olmak anlamına gelir.^[55]

Transhümanistler, bedeni değiştirme ve bunu yapmaktan alıkonulmama hakkı olarak özetlenebilecek morfolojik özgürlüğü savunurlar. Bununla bağlantılı olarak insan doğasını durağan, değişmeyen bir şey olarak görmek yerine gelişime ve kontrol edilmeye açık olduğuna inanan transhümanistler, biyolojik ve genetik mirasımızın üstesinden gelinebileceğini ve kontrollü bir evrimleşmeyle hızlandırılabilirliğini öngörürler.^[56] Çoğu transhümanist örgüt ve yazar, transhümanist olmanın ne anlama geldiğini açıklayan hedefler ve değerler listesi verir. İçerikleri kısmen değişse de öngörülerini aşağıdaki şekilde özetlenebilir.^[57]

- Radikal uzun ömür
- Hastalıkların ortadan kaldırılması
- Gereksiz acıların ortadan kaldırılması
- Artırılmış bilişsel kapasiteler
- Artırılmış fiziksel kapasiteler
- Artırılmış duygusal kapasiteler
- Artırılmış ve eklenmiş duyuşsal modaliteler
- Artırılmış irade
- Artırılmış esenlik duygusu
- Hayatlarımız üzerinde daha fazla kontrol
- Zihinlerimizi bilgisayarlara yükleme yeteneği

Transhümanistlerin insana dair hedeflerinin gerçekleşmesi, onları morfolojik özgürlüğü savunmaya sevk etmiştir. Zira morfolojik özgürlük, mevcut bedeni aşmak üzere hususen biyokimya alanında pek çok değişikliği gerekli gören en radikal düşüncelerden birisidir. Morfolojik özgürlük, transhümanistlere göre temel özgürlük alanlarından birisidir ve kişiye bedeni üzerinde her türlü tasarrufa girebilme hakkı tanıdığı için savunulmalıdır. Aslında transhümanizm akımı tarafından medeni bir hak olarak talep edilen morfolojik özgürlüğün gündemi çok da yeni değildir. Bazı araştırmacılara göre cinsiyet değiştirme, ten rengi değişimi, estetik ameliyatlar bu özgürlüğün ilk ortaya çıkış biçimleri olarak sayılabilir.^[58]

[54] Luna Dolezal, *The Edinburgh Companion to the Critical Medical Humanities Morphological Freedom And Medicine: Constructing The Posthuman Bodys*, ed. Sarah Atkinson - MacnaughtonWoods Jane (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016), 310-324. Jonathan Piedra, "Technological Enhancement And Happiness A Review Of Morphological Freedom, Cosmos and History", *The Journal of Natural and Social Philosophy* 15/1 (2019), 279.

[55] Piedra, "Technological Enhancement And Happiness A Review Of Morphological Freedom, Cosmos and History", 280.

[56] Jacob Shatzer, *Transhumanism and the Image of God – Today's Technology and the Future of Christian Discipleship* (InterVarsity Press, 2019), 41.

[57] Patrick D. Hopkins, *Religion and Transhumanism: The Unknown Future of Human Enhancement Morphological "A Salvation Paradox for Transhumanism: Saving You versus Saving You"*, ed. Calvin Mercer - Tracy J. Trothen (Santa Barbara (Calif.): Praeger, 2015), 71-81.

[58] Özgür Küçüktaşdemir, *Morfolojik Özgürlük ve Hukukun Geleceği, Bedensel Zararlardan Dolayı Hukuki Sorumluluk İlkesi Kongresi* (Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2020), 834.

Transhümanist haklar bildirgesinin^[59] 8. maddesinde morfolojik özgürlük, kişinin vücudunu, bilişsel yeteneklerini ve duygularını değiştirme ve geliştirme hakkı bağlamında geçmektedir. Bu özgürlük yaşamı uzatmak için kriyotik dahil çok çeşitli uygulamalara, teknolojinin kullanılması sayesinde girişilebileceği anlamına gelir.^[60] Buna göre insanlar fiziksel özelliklerini değiştirmek ve sonuçta post-human olmak için teknolojinin sağladığı imkanları kullanmakta özgür olmalıdırlar.

Kurzweil'in tekillik (singularity) teorisi, morfolojik özgürlük bağlamında iddialı ve tartışmalı pek çok hususu barındırmaktadır. Kurzweil, morfolojik seçim özgürlüğü bağlamında, kişinin beğendiği herhangi bir bedensel formu kabul etme veya reddetme özgürlüğü olduğunu savunur.^[61] Nitekim ona göre tekillik, insanların biyolojik bedenlerinden ve beynin sınırlamalarından kurtulma imkânı sunacaktır. İsteyen istediği kadar yaşayabilecek ve herkes kendi kaderini tayin etme hakkı elde edecektir.

Transhümanistlerin morfolojik özgürlük bağlamındaki düşüncelerine çeşitli açılardan eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştirilerden birisi "trans insan" ya da "post human" hedefinin neyi ifade ettiğiyle ilgilidir. Bilindiği gibi transhümanistlerin gelecekte hayalini kurdukları insanı imleyen kavramlardan birisi posthumandır. Latince kökenli olan "post" öneki, bir şeyden "sonra" gelmeyi ifade eder. Öneğin bu anlamı, "post" tarafından değiştirilen herhangi bir nesne veya olgunun artık eskisi gibi olmadığını ima eder. Bu nedenle, "posthuman", aslında artık insan türünün bir üyesi olmayan ve hatta yakın olarak sayılabilecek kadar bile insanlara benzemeyen bir varlığı tanımlar. Zira post insan tabii insan sınıfının sınırlarını aşmıştır. Ortaya çıkan varlık, artık hiç insan olmayacağı kadar kendi kökeninden uzaklaşmıştır. Tam da bu aşamada ortaya çıkan sorun, kimlik sorunudur.^[62] Post insanın hangi varlık türüne ait olduğuna ilişkin tartışmayı meşru hale getiren bu gelişme, post insanın ontolojik bir kimlik krizi yaşamasını kaçınılmaz kılar.

Transhümanistlere yöneltilen eleştirilerden biri, bilimsel araştırmanın gerçekliğiyle temas halinde olmamalarıdır. Transhümanistler daha çok teorik alanlarda ve bu bağlamda bilgisayar bilimleri alanında uzmandırlar; biyoloji ve tıp alanına ise yabancıdırlar. Transhümanistler, çok karmaşık canlı sistemlerini bilgisayar sistemleriymiş gibi ele aldıkları için indirgemeciliğe düşmüşlerdir. Bu, aynı zamanda transhümanist projelerin uygulanabilir olamayacağını teyit eder. Dolayısıyla onların hayalini kurdukları fiziksel ölümsüzlük ve teknolojik tekillik ulaşılabılır değildir.^[63]

Morfolojik özgürlük taleplerini inceleyen ABD Biyoetik Konseyi, 2003 yılında yayınladığı raporda (Beyond Therapy: Biotechnology and the Pursuit of Happiness), biyomedikal güçlendirme ile ilgili 'endişelerini' dile getirmiştir. Bu bağlamda raporda, kullanılan tekniklerin güvenliği, faydalara erişimin adil bir şekilde dağıtılıp dağıtılmayacağı, özellikle rekabetçi faaliyetlerde performans artırıcı tekniklerin kullanımının haksız avantaj ve sahte performans üretebilecek olması, zihin iyileştirici ilaçların kullanımının yaygınlaşmasıyla açık ve gizli akran baskılarının ortaya çıkması, toplumun değerli tıbbi kaynaklarının kötüye kullanımı, arzuların manipüle edilmesi, insan doğasını iyileştirmeye çalışmanın olası kibri ve biyoteknoloji yoluyla "kolay yoldan" sonuç elde etmenin karakter üzerindeki olumsuz sonuçları gibi pek çok problemden söz edilmiştir.^[64] Doğrusu Biyoetik Konseyinin dile getirdiği bu endişeler önemini ve güncelliğini bu gün de koruyor.

[59] *Transhumanist Declaration*, 2012.

[60] "Meme: Transhumanist Declaration (2012)" (Erişim 10 Aralık 2024).

[61] Amy Michelle DeBaets, "Morphological Rapture of the Geeks: Singularitarianism, Feminism, and the Yearning for Transcendence." Editörler: Calvin Mercer ve Tracy J. Trothen. *Religion and Transhumanism: The Unknown Future of Human Enhancement*, ed. Calvin Mercer - Tracy J. Trothen (Santa Barbara (Calif.): Praeger, 2015), 186.

[62] Hopkins, *Religion and Transhumanism*, 71-81.

[63] Roberto Manzocco, *Transhumanism - Engineering the Human Condition -History, Philosophy and Current Status* (Chichester, UK: Praxis Publishin, 2019), 76.

[64] *The President's Council on Bioethics, Beyond Therapy: Biotechnology and the Pursuit of Happiness* (Washington, D.C, 2003), 19. Erişim 10 Aralık 2024.

Transhümanistlerin insana dair projelerinde “Tanrıyı oynama” arzusunda olduklarına dair yaygın ve yadsınamayacak bir tenkit de bulunmaktadır. Onların genleri manipüle etmek, dünyada ölümsüzlüğe ulaşmaya çalışmak ve sınırlarımızı aşmaya çabalamakla ilgili görüşleri ahlaka, ilahi otoriteye veya genel “doğal düzene” meydan okumak olarak anlaşılmıştır.^[65]

Trans insan ya da post human yaklaşımının gözden kaçırdığı bir şey de insanın tabii karakteridir. Transhümanistlerin daha fazla yaşam, daha fazla sağlık, daha fazla güç, daha fazla bilgi ve daha fazla güvenlik gibi hedeflerinin, hiçbir zaman nihai bir sınırı olmayacaktır. Zira her zaman “daha fazla” olanı talep etmek insani tabiatın bir niteliğidir. Ayrıca insanın daha fazlaya ulaştığında daha mutlu, tatmin olmuş, güvende ve özgür olacağını hiçbir garantisi yoktur.^[66] Bu bağlamda dikkatten kaçırılmaması gereken husus bütün bunları talep edenin transhuman değil insan olmasıdır. Hedefler, motivasyon ve psikoloji insani olduğu için, kendimizi süper insan seviyesine yükseltsek bile, “daha fazlası daha iyidir” ilkesini kullanmanın neden mutlulukla veya memnuniyetle sonuçlanacağını beklemek de açık değildir? Kuşkusuz sağlıklı olmanın hasta olmaktan, güvende olmanın güvensiz olmaktan ve acıdan uzak olmanın ızdıraptan daha iyi olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Ancak sayısız sağlıklı, güvenli ve acıdan uzak insanın yine de huzursuz ve hoşnutsuz olduğu bir dünyada yaşıyor olduğumuzu bilmemiz, daha faydalı olanın daha iyi olduğuna dair yargıları baştan tartışmalı hale getirir.^[67]

Transhümanistlerin morfolojik özgürlük bağlamında tartışmaya açtıkları hususlardan birisi de çocukların cinsiyetlerini belirleme özgürlüğüdür. Bostrom’a göre transhümanistler, insan geliştirme teknolojilerinin yaygın olarak kullanılabilir hale getirilmesini, bireylerin bu teknolojileri uygulama konusunda geniş bir takdir yetkisine sahip olmasını (morfolojik özgürlük) ve ebeveynlerin çocuk sahibi olduklarında hangi üreme teknolojilerini kullanacaklarına karar verebilmelerini desteklerler. Transhümanistler, insan geliştirme teknolojilerinin son derece değerli ve insani açıdan faydalı kullanımlar için muazzam bir potansiyel sunacağına inanırlar.^[68] Oysa bu girişim, pek çok problemi de beraberinde getirecektir. Çocukların cinsiyetinin belirlenmesi şimdiden öngörülmeyecek başka demografik ve ekolojik sorunlar yaratabilir. Bu durum cinsiyetlerin dağılımı konusunda var olan dengenin bozulmasına yol açabilir. Ailelerin genellikle erkek çocuk istedikleri (özellikle Asya ve Doğu ülkeleri) dikkate alındığında, bunun dünyadaki dengeyi erkek çocuk lehine bozacağı açıktır.^[69]

Transhümanistlerin morfolojik özgürlük bağlamındaki taleplerine dini açıdan da pek çok eleştiri getirmek mümkündür. Özellikle İslam dini açısından eleştirilerin çerçevesini belirleyen birtakım ilkelerden söz etmek mümkündür. Aşağıda bu ilkelerden birkaçı verilmiştir.^[70]

Adalet ilkesi (istihsan)

Toplu çıkarı koruma ilkesi (maslahat)

İnsanın fiziksel bütünlüğüne saygı ilkesi^[71]

İnsanın ruhsal bütünlüğüne saygı ilkesi^[72]

[65] Manzocco, *Transhumanism - Engineering the Human Condition -History, Philosophy and Current Status*, 76;

[66] Hopkins, *Religion and Transhumanism*, 75.

[67] Hopkins, *Religion and Transhumanism*, 76.

[68] Labrecque, *Religion and Transhumanism*, 304.

[69] Sevtap Metin, *Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk* (İstanbul: Betim Kitaplığı, 2019), 39.

[70] Dariusch Atighetchi, *Islamic Bioethics: Problems and Perspectives* (Berlin: Springer, 2007), 236-237, e-kitap. Ayrıca bkz; Mohammed Ghaly, *Islamic Perspectives on the Principles of Biomedical Ethics* (London: World Scientific Publishing Co Pte Ltd, 2016); Metin, *Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk*.

[71] “Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır.”Tîn, 95/4.

[72] “O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah’ın yaratmasında değişme olmaz.” Rûm, 30/30; “Sonra ona düzgün bir şekil vermiş ve ruhundan ona üflemiş; sizi kulak, göz ve gönüllerle donatmıştır.” Secde, 32/9.

Ailelerin genetik mirasının korunması ilkesi

Yaratılışı manipüle etmeme ilkesi^[73]

İslam'ın başta biyoetik olmak üzere morfolojik özgürlüğün yol açtığı problemlerle ilgili son derece hayati ilkeler getirdiği görülmektedir. Bu ilkeler, İslam'ın insanın fitratı, hayatın doğası, toplumun selameti ve tabiatın korunmasına dönük iradesini teminat altına alma hassasiyetini yansıtmaktadır. Kuşkusuz bir kısmı yukarıda verilen ilkelerin, teknolojik müdahale biçimi, vakanın kendisi ve sonuçları gibi pek çok değişkene göre izaha ve yoruma açık yönleri bulunmaktadır. Buna nasıl ve kimler tarafından karar verileceği ise ayrı bir tartışma konusudur. Ancak tartışma götürmeyen husus, İslam'ın, Batı düşüncesi ve Batılı hukuk kategorileri çerçevesinde anlaşılacak şekilde hayatın bütün alanlarını kapsayan bir sistem olarak temayüz etmesidir. İslam'ın bilim ile ahlaki, teknoloji ile dini, politika ile şeriatı birbiriyle ilgili ve bağlantılı alanlar olarak gören yaklaşımı, transhümanistlerin salt teknolojiye ve bireysel arzulara odaklanan hedefleriyle büyük oranda çelişmektedir.

Sonuç

Transhümanizm, felsefi dayanakları, insana dair hedefleri ve teknolojiye yüklediği anlamlar itibarıyla tartışmasız ideolojik bir harekettir. Bu hareketin bilim ve teknolojiadaki gelişmeleri kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirmek ve bu hedefleri yarının kaçınılmaz gerçeği gibi göstermek yönündeki çabası, her şeye rağmen ana akım bilim paradigmasına dönüşmemiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, insanın doğası ve geleceğiyle ilgili öngörülerinin barındırdığı biyolojik, ahlaki ve teolojik zorluklardır. Bilim ve teknoloji sayesinde belli ilerlemeler sağlansa bile post human ya da trans humanların aktif olacağı bir geleceğin insanlık için büyük problemler barındıracağı konusunda güçlü bir kanı bulunmaktadır. Transhümanistlerin bu konudaki izah ve açıklamaları, yaşanması muhtemel problemlerle ilgili endişeleri gidermediği gibi daha da güçlendirmektedir.

Transhümanistler, bilinç-beyin ilişkisi konusunda materyalist bir monizm benimseyerek insanın ruhsal yönünü ve metafizik bağlantılarını yok saymışlardır. Bilinci beyne, insanı da bedene indirgeyen bu yaklaşımı destekleyecek yeterli bilimsel veri mevcut değildir. Aksine kuantum fiziğiyle birlikte maddenin madde ötesi bir ilke ve esasa dayalı olarak açıklanması ihtimali daha güçlü bir seçenek haline gelmiştir. Transhümanistler, morfolojik özgürlük konusunda da tartışmalı bir pozisyonda bulunmaktadır. Onların morfolojik özgürlüğü meşrulaştırmak için 'iyileştirme'ye ve bu bağlamda insan neslinin yarar ve mutluluğuna dair vurguları da insanın doğası ve türsel özellikleri açısından gerçekçi değildir. Zira fiziksel, duygusal, maddi vb. açılardan hiçbir problemle karşılaşmadığı halde kendisini iyi ve mutlu hissetmeyen nice insanın olduğunu biliyoruz. Aksine fiziksel engelleri olduğu halde yaşamdan büyük bir keyif alan ve kendisini 'iyi' hisseden nice insanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla iyiliği ve yararı salt teknolojik gelişmeyle sağlanacak 'iyileştirme'lere bağlayan bu yaklaşımın, ahlaki ve teolojik kaygıları ve ihtiyaçları göz ardı etmesi en önemli handikapı olmaya devam etmektedir. Transhümanistlerin bilinç-beyin (ya da bilinç-beden) ile morfolojik özgürlük konusundaki tutumlarının malul olduğu en önemli problem, insanın bütünlüğü sorunudur. İnsanın ruhsal ve fiziksel bütünlüğünü tehdit eden tasarımları, sadece bilim çevrelerinin değil dinin de kabul edemeyeceği içeriklerle doldurulmuştur.

İslam inancı, prensip olarak bilimsel ve teknolojik gelişmeleri teşvik etmekte, yeryüzünün imarına ve Allah'ın yeryüzüne serpiştirdiği ayetlerin keşfedilmesine imkân tanıyan bu faaliyetleri desteklemektedir. Ancak bilimsel ve teknolojik gelişmeler, insanın bir kul olarak imtihanında

[73] "Allah şeytanı lânetlemiştir, o da "Kullarından belli bir pay alacağım, onları mutlaka saptıracağım, onları boş kuruntulara kaptıracağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler" demiştir." Nisâ, 4/118-119.

olduğunu; söz ve eylemleriyle topluma, tabiata ve Allah'a karşı mesuliyetini yok edecek şekilde gerçekleşemez. Transhümanizm, bütün bu alanlarda İslam'ın insan tasavvuruyla bağdaşmayacak iddialar taşıdığı için tartışmalı ve büyük oranda kabul edilemez fikirleri temsil etmektedir. Kelami gelenekte insanın mahiyeti, ruhun/nefsin yapısıyla ilgili çok farklı tartışmalar yapılmıştır. Müslüman kelimcilerin bu konulardaki ayrışmalarının temel sebebi ya teorik fizik konusunda ya bilgi teorilerinde ya da teklife dayanak yapılacak esasın neresi olduğu konusundaki fikirleriyle tutarlı bir açıklama getirmektir. Ayrışmanın gerekçesi ne olursa olsun kelimciler materyalist bir insan tasarımı geliştirmemişlerdir. Zira bu, onların varlık sebepleriyle çelişmektedir. Sonuç olarak kelimcilerin insanı mükellef bir varlık olarak görmeleri, onları, insanın psiko-ontolojik bütünlüğünü bozacak bir teori geliştirmekten alıkoymuştur.

Kaynakça

- Atighetchi, Dariusch. *Islamic Bioethics: Problems and Perspectives*. Berlin: Springer, 2007. E-kitap.
- Arvas, Serhat. *Dijital İşgal ve Transhümanizm*. İstanbul: Kudema Yayınları, 2022.
- Bal, Samet Yahya - Sarikaya, Berat. "Kelami Açıdan İnsan Fıtratı ve Bilinci Bağlamında Yapay Zekâ ve Transhümanizm". *Mavi Atlas* 10/2 (28 Ekim 2022), 404-418.
- Bostrom, Nick. "Transhumanist Values". *Ethical Issues for the 21st Century*. ed. Frederick Adams. Charlottesville: Philosophical Documentation Center Press, 2003, 3-14.
- Bostrom, Nick. "A History of Transhumanist Thought". *Journal of Evolution and Technology* 14/1 (2005).
- Bouzenita, Anke Iman. "The Most Dangerous Idea?" Islamic Deliberations on Transhumanism". *Daru'l-Funun İlahiyat* 29/2 (2018).
- Chalmers, David J. *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. New York: Oxford University Press, 1996.
- Can, Seyithan. "Transhümanizmin Ölümsüzlük İddiasının Kelâm İlminin Varlık Anlayışı Çerçevesinde Kritiği". *Kader* 20/2 (31 Aralık 2022), 605-625.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Dağ, Ahmet. "Freedom as an Issue in the Context of Transhumanism and Artificial Intelligence, Digitalization, and Robotics (AIDR)". *İlahiyat Studies* 14/1 (31 Temmuz 2022).
- Dağ, Ahmet. *İnsansız Dünya Transhümanizm*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2020.
- DeBaets, Amy Michelle. "Morphological Rapture of the Geeks: Singularitarianism, Feminism, and the Yearning for Transcendence." *Religion and Transhumanism: The Unknown Future of Human Enhancement*. Editörler Calvin Mercer ve Tracy J. Trothen. Santa Barbara (Calif.): Praeger, 2015, 181-197.
- Demircan, Kozan. "Aşkın İnsan Üstün İnsana Karşı". Erişim 10 Aralık 2024. <https://khosann.com/askin-insan-ustun-insana-karsi/>
- Dolezal, Luna. *The Edinburgh Companion to the Critical Medical Humanities Morphological Freedom And Medicine: Constructing The Posthuman Bodys*. ed. Sarah Atkinson - MacnaughtonWoods Jane. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016.
- Ferrando, Francesca. *Philosophical Posthumanism*. New York: Bloomsbury Publishing, 2019.
- Flores, David Salinas. "Transhumanism: The Big Fraud-Towards Digital Slaver". *International Physical Medicine & Rehabilitation Journal*, 3/5 (2018): 381-392. <http://medcraveonline.com/IPMRJ/IPMRJ-03-00131.pdf> (Erişim Tarihi: 05.12.2024).
- Fukuyama, Francis. *Our Posthuman Future – Consequences of the Biotechnology Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002.
- Fûrek, Muhammed b. Hasan b. *Mücerred Makalât eş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*. Kahire: Mektebetü's-Sekafetü'd-Dinîyye, 2005.
- Gazzâli. Ebû Hamid Muhammed. *İki Madnûn*. çev. Sâbit Ünal. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988.
- Ghaly, Mohammed. *Islamic Perspectives on the Principles of Biomedical Ethics*. London: World Scientific Publishing Co Pte Ltd, 2016.

- Hopkins, Patrick D. *Religion and Transhumanism: The Unknown Future of Human Enhancement Morphological* "A Salvation Paradox for Transhumanism: Saving You versus Saving You. ed. Calvin Mercer - Tracy J. Trothen. Santa Barbara (Calif.): Praeger, 2015.
- Hughes, James. "The Compatibility of Religious and Transhumanist Views of Metaphysics, Suffering, Virtue and Transcendence in an Enhanced Future".
- Huxley, Julian. *New Bottles For New Wine*. London: Chatto and Windus, 1957.
- Immortality Institute - Kurzweil, Ray. *The Scientific Conquest of Death: Aessays on Infinite Lifespans*. Buenos Aires: Libros En Red, 1. ed., 2004.
- Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr. *el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl, XI, et-Teklîf*. nşr. Muhammed Ali en-Neccâr ve Abdülhalîm en-Neccâr. thk. Muhammed Ali en-Neccâr - Abdülhalîm en-Neccâr. Kâhire: ed-Dârü'l-Mısriyye li't-Tel'îf ve't-Terceme, 1963.
- Koca, Muhammet Taha. *Seyyid Şerîf Cürcânî'de Nefsin Mahiyeti Ve Bilgi Teorisi*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kalam Bilim Dalı, Doktora, 2023.
- Kurzweil, Ray. *The Scientific Conquest of Death Essays on Infinite Lifespans, (Human Body Version 2.0)*. LibrosEnRed, ts.
- Küçüktaşdemir, Özgür. *Morfolojik Özgürlük ve Hukukun Geleceği, Bedensel Zararlardan Dolayı Hukuki Sorumluluk İlkesi Kongresi*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2020.
- Labrecque, Cory Andrew. *Religion and Transhumanism: The Unknown Future of Human Enhancement Morphological Freedom and the Rebellion against Human Bodiliness: Notes from the Roman Catholic Tradition*. ed. Calvin Mercer - Tracy J. Trothen. Santa Barbara (Calif.): Praeger, 2015.
- Manzocco, Roberto. *Transhumanism - Engineering the Human Condition -History, Philosophy and Current Status*. Chichester, UK: Praxis Publishin, 2019.
- Metin, Sevtap. *Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk*. İstanbul: Betim Kitaplığı, 2019.
- More, Max. "The Philosophy of Transhumanism". *The Transhumanist Reader*. ed. Max More - Natasha Vita-More. 3-17. Blackwell Publishing, 1. Basım, 2013.
- Nayar, Pramod K. *Posthumanism*. Cambridge,: Polity Press, 2014.
- Ojochogwu, Abdul. *Advancing Neutral Monism in Big History and Transhumanist Philosophy", The Transhumanism Handbook*. ed. Newton Lee. Switzerland: Lee, Springer, 2019.
- Ödemiş, Mehmet. "Mütekaddimûn Dönemi Kelâmcılarının Ruh Anlayışının Modern Bilimde Bir Karşılığı Var mı?" *Kader* 21/1 (30 Haziran 2023), 270-300.
- Piedra, Jonathan. "Technological Enhancement And Happiness A Review Of Morphological Freedom, Cosmos and History". *The Journal of Natural and Social Philosophy* 15/1 (2019), 275-291.
- Ranisch, Robert ve Stefan Lorenz Sorgner. "Introducing Post-and Transhumanism." *Post-and Transhumanism: An Introduction (Beyond Humanism: Trans- and Posthumanism)*. Editör Stefan Lorenz Sorgner. Frankfurt: Peter Lang Edition, 2014.
- Râzi, Fahreddin. *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*. Akçağ Yayınları, ts.
- Reçber, M. Sait. "Düalizm, Swinburne ve Foster". *İslâmî Araştırmalar* 13/2 (2000).
- Sayan, Erdinç. "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış". *Kaygı* 19 (2012).
- Searle, John R. "Minds, Brains, and Programs." *The Behavioral and Brain Sciences* 3, no. 3 (1980): 417-457.

- Schafer, Lothar. *Infinite Potential: What Quantum Physics Reveals About How We Should Live Infinite Potential: What Quantum Physics Reveals About How We Should Live*. New York: Deepak Chopra Books, 2013.
- Shatzer, Jacob. *Transhumanism and the Image of God – Today's Technology and the Future of Christian Discipleship*. InterVarsity Press, 2019.
- Şensoy, Güvenç. "Din Felsefesi Açısından Eş'arî Gelen-ek-i Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi V". *Klasik Eş'arî Antropolojisi: Beden, Hayat ve Ruh*. ed. Recep Alpyağıl. 1125-1160. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.
- Tekin, Mustafa - Muhammet, Özdemir. *Transhümanizm-Posthümanizm Disiplinlerarası Bir Çalışma*. İstanbul: Eski Yeni Yayınları, 2021.
- Tülüce, Hüseyin Âdem. "Zihin Felsefesi Bağlamında Ruh Kavramının Bilinç Kavramına Dönüşümü". *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 10/20 (2023), 325-344.
- Türker, Ömer. "Ebû Zeyd ed-Debûsî'de Varlık ve Bilgi İlişkisi Bakımından Ruh Meselesi". *İslam Araştırmaları Dergisi* 20 (2008), 39-58.
- Vita-More, Natasha. "Aesthetics Bringing the Arts & Design into the Discussion of Transhumanism." *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*. Derleyenler Max More ve Natasha Vita-More. Wiley-Blackwell, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi". *Ruh*. C. 35. İstanbul: TDV Yayınları, 2018.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Neşriyat, 1979.
- Türker, Ömer. "Kelam Geleneğinin Bilgi Teorisi İnsanın Mahiyeti." *GZT Cins*. Erişim 10 Aralık 2024. <https://www.gzt.com/cins/kelam-geleneginin-bilgi-teorisi-insanin-mahiyeti-3491680>.
- "Meme: Transhumanist Declaration (2012)". Erişim 10 Aralık 2024. <https://mxplx.com/meme/3743/>
- The President's Council on Bioethics, *Beyond Therapy: Biotechnology and the Pursuit of Happiness*. Washington, D.C, 2003. Erişim 10 Aralık 2024.
- Beyond Therapy

